

Consequently, sport group is one of the varieties of small groups, which includes at least two and no more than 25 people, united by common goals of sports activities, conducted under the control of a trainer, instructor or judge. It has its own levels of development, which are formed through the establishment of good interpersonal relationships. Intragroup interaction is associated with the phenomenon of social perception, which is considered as a holistic perception of the subject of social objects (people, groups, communities), which makes it possible to determine the success and prospects of interpersonal interaction. Intragroup relationships between the coach and players of the football team are related to the concept of interpersonal knowledge and rational understanding. During sports activity, the trainer, as the team leader, have to know the mechanisms and effects of social perception in order to increase the effectiveness of the training process.

**Key words:** interpersonal interaction, sports group, cognition, perception, understanding.

УДК 37.014.5(477)

Тетяна Пантюк, Микола Пантюк  
Tetiana Pantiuk, Mykola Pantiuk

## МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ: ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ ТА ОСВІТНІЙ КОНТЕКСТИ

## MIGRATION PROCESSES IN MODERN UKRAINE: CIVILIZATION AND EDUCATION CONTEXTS

У статті розглянуті питання міграційних процесів, які визначаються низкою глобалізаційних, економічних, суспільних, демографічних, кліматичних, мілітарних, особистісних та інших детермінант. Розглянуто проблему новітньої міграції в Україні з цивілізаційної та освітньої позицій. З'ясовано, що перед суспільством та школою постають питання реабілітації, створення простору безпеки, задоволення освітніх і культурних проблем мігрантів.

**Ключові слова:** міграційні процеси, освіта, адаптація, соціалізація, діти.

Міграційні процеси були і залишаються однією із складових суспільних процесів у цілому світі, вони існують стільки, скільки живе людина. У різні епохи вони носили різний характер, зумовлювалися різними причинами, мали різні наслідки, проте завжди відзначалися складністю, неоднозначністю, критичністю і кризовістю. Вчені доводять, що основною суттєвою ознакою цих процесів є переселення людей: “В широкому розумінні, міграційні процеси – це процеси просторового переміщення людей між поселеннями, регіонами, країнами. У вузькому значенні, під ними розуміють сукупність переселень людей, пов'язаних зі зміною ними місця проживання на довготривалий строк, що спричиняє зміни територіального розміщення поселення” [2]. Основною ж метою, на наше переконання, є пошук безпеки та поліпшення умов життя і праці.

Вони мають свою специфіку і визначаються низкою глобалізаційних, економічних, суспільних, демографічних, кліматичних, мілітарних, особистісних та інших детермінант і суттєво впливають на рівень життя народу, держави, окремої особистості: “Сучасні процеси міграції у світі є однією з ключових проблем людства. Основою цих процесів є прагнення мігрантів до добробуту й безпеки, які між собою нерозривно пов'язані” [2].

Якими би чинниками не була зумовлена міграція, вона завжди супроводжується кризою, яка, своєю чергою, по різному відображається на суб'єктах міграції. Часто результатом міграції може бути значний успіх людини: вона почувається у безпеці, піднімається на вищий рівень матеріального життя, підвищує свій життєвий статус, одержує освіту, робить вагомі кроки у

професійному рості та розвитку, відчуває задоволення від спілкування та праці, має можливість забезпечити достатній рівень життя сім'ї і родини тощо. Проте точка відліку життя людей у статусі мігрантів завжди драматична, іноді трагічна. Яскравим прикладом цього є масова міграція українців у рамках нашої держави, що зумовлена військовими діями на сході України через окупацію цього регіону російськими військами та їхніми найманцями. Підступність, несподівана агресія, особлива жорстокість сусіда, який ще недавно позиціонував себе як "брат" спричинили особливо важкі обставини, у які попали тисячі наших громадян. Розгортання таких військових дій на чужій території та нечувана жорстокість агресора у ХХІ столітті є свідченням кризи суспільства і окремої людини; краху ціннісних орієнтирів Росії; надламом людської психіки агресора.

2013-2014 роки ознаменувалися новітньою важкою хвилею міграції в Україні, основними суб'єктами якої стали внутрішньо переміщені особи з окупованої території та районів військових дій на сході України. За даними Державної міграційної служби, станом на 31 грудня 2014 р. загальна кількість таких осіб, з урахуванням переміщених у межах Донецької та Луганської областей, становила близько 630 тис. осіб [3]. За даними ООН, кількість біженців і внутрішньо переміщених осіб в Україні значно вища – 1,8 млн осіб (з урахуванням тих, хто переїхав в інші регіони України, та тих, хто виїхав за межі країни) [5].

Війна на Сході, доводять дослідники міграції в Україні, може категорично і суттєво змінити демографічну карту України: "З початком загострення ситуації на сході України демографічна карта України може суттєво змінитись. Станеться це, в першу чергу, за рахунок внутрішньої міграції з охоплених війною областей в більш спокійні регіони. Навіть якщо активна фаза військового протистояння закінчиться найближчим часом – відтік переселенців з Луганської та Донецької областей не зупиниться, різке зменшення чисельності населення може відчуватися тут ще протягом кількох років" [7]. Отже, усі сфери суспільного життя повинні бути готові до прийому, працевлаштування, адаптації мігрантів, що складає особливі труднощі не лише для економіки, але й для культурної, освітньої, медичної, політичної сфер життя.

Таким чином, доводять українські дослідники, події на сході України вплинули не тільки на внутрішні потоки трудової міграції, а й на географію напрямів зовнішньої трудової міграції українців. Наймасовішою серед усіх потоків міграції є трудова маятникова міграція, проте така міграція, як і інші внутрішні трудові міграції, не завжди є офіційною та безпечною. Зростає кількість українських трудових мігрантів, які працюють за кордоном не маючи офіційного правового статусу, наслідком чого є порушення їхніх прав і свобод [6].

В умовах сьогодення говорити про стабілізацію ситуації складно. Військові дії продовжуються, спричиняючи все нові і нові потоки мігрантів. Така ж ситуація спостерігається і на території окупованого Криму. За даними ООН, кількість біженців з Криму та Донбасу вже становить 39 тисяч осіб, на практиці ж кількість біженців може бути суттєво більшою. Дослідники стверджують, що це лише перша хвиля міграції, наступна може бути суттєво чисельнішою. Прогнозується, що друга хвиля міграції буде мати економічне підґрунтя, на противагу першій, яка носила політичний та патріотичний характер. Справа в тому, що в першу чергу виїхали ті люди, які мали проукраїнські погляди і не могли прийняти позиції окупантів.

З огляду на те, що на окупованих територіях системно руйнується інфраструктура, вивозиться обладнання заводів та інших підприємств, а тому ростиме безробіття та економічна скрута населення – передбачається економічна і трудова міграція у стабільні регіони України та за кордон: "Зрозуміло, що за таких обставин проблемні території змушена буде покинути навіть та працездатна частина населення, яка в даний момент почуває себе відносно безпечно і комфортно на окупованих землях. І якщо врахувати, що станом на 01 травня 2014 року чисельність всього населення обох областей становить 6 154 903 чоловік, то цілком вірогідно, що масштаби другої хвилі міграції будуть значно вищими" [7].

Ми зробимо спробу розглянути проблему новітньої міграції в Україні з двох позицій: цивілізаційної та освітньої. Перша передбачає зміни в аспекті світового виміру життя країни,

народу, регіону; визначає нові проблеми у розбудові політичного, економічного, суспільно-культурного життя; детермінує вектор змін, які б сприяли поліпшенню умов суспільного устрою з огляду на кризовий характер міграційних процесів; з'ясовує способи і технології роботи з суб'єктами міграції з урахуванням демографічного, етнічного, гендерного, вікового, культурного, освітнього та інших чинників, які уможливили би відносно комфортне життя особистості у просторі і часі міграційних процесів.

Проте, попри важливість розгляду означених проблем у різних вимірах та проєкціях однією із найважливіших є життя дитини у статусі мігранта. Саме вони найгостріше відчують і найскладніше переживають наслідки війни та реальний стан міграції. Так, від конфлікту на Донбасі, за даними УГКП ООН, постраждало 5 млн. українських громадян. За підрахунками ЮНІСЕФ, 1,7 млн. постраждалих (або 34% від усієї кількості), – це діти [1].

В Україні в умовах сьогодення кардинально змінилася сутність дефініції “діти війни”. Якщо раніше мова йшла про старих людей, які дітьми пережили жахіття Другої світової війни, то сьогодні ми говоримо про дітей, які живуть в умовах реальної війни та опинилися у надскладних умовах життя, коли у ХХІ століття цінність людського життя нівелювалася на угоду інтересам окремої хворої особистості та її меркантильних інтересів: “Прикметно те, що сьогодні діти війни – це уже не старше (тобто сформоване) покоління, а покоління, яке лише проходить етап соціалізації, етап формування внутрішнього “я” і майбутнього зовнішнього, колективного “ми” (тобто, політичної та громадянської культури громади та усього народу)” [1].

Особливо гострими з огляду на це стають питання соціалізації, виховання, й освіти дітей-мігрантів. Раптовий перехід від мирного, комфортного та спокійного життя до реалій війни спричиняє гостру кризу людини, відчай, зневіру, безпорадність, психічне напруження страх. Перед суспільством, державою, школою та громадою постають питання не лише і не стільки забезпечення матеріальних потреб мігрантів, але, передовсім, їхньою реабілітацією, створенням простору безпеки, задоволення освітніх і культурних проблем. Освіта у цьому сенсі повинна відіграти пріоритетну роль.

Цінності військового часу та мирного суттєво відрізняються між собою. Усвідомлення того, що покоління дітей, яке переживає військові дії змінює свої погляди та традиційний устрій людського життя повинен змінити також стратегію роботи з ними. Наше освітнє поле не в змозі сьогодні усвідомити та забезпечити реалізацію життєвої стратегії дитини-мігранта. Специфічним і складним для педагога є використання нових технологій роботи з дітьми війни, якщо він сам не пережив усю трагедію дитини, яка втратила звичний спосіб життя, малу батьківщину, друзів, місце проживання, колектив ровесників, усталені культурні та особистісні зв'язки. Перед педагогікою сьогодні стоїть завдання знайти системні і цілісні шляхи задля допомоги дітям-мігрантам. Аксиологічна концепція військового часу із головним суб'єктом – дитиною диктує цілковито інші підходи і стратегії: “Війна не лише популяризує агресію, насильницькі методи вирішення питань. Вона дискредитує норми моралі мирного життя, норми права, компроміс та діалог як засіб досягнення цілей. А це значною мірою визначатиме норми поведінки громадян України, які пройшли становлення під час війни” [1].

Слід також особливо наголосити на тому, що питання адаптації, соціалізації, пошуку життєвої стратегії, виховання та освіти дітей-мігрантів є питаннями міждисциплінарними і сутність цієї інтердисциплінарності полягає передовсім у тому, що вирішити їх без використання психологічних, філософських, соціологічних, демографічних, психотерапевтичних, культурологічних, історичних знань неможливо. Якщо ж проблему розв'язувати вузько, монопредметно, то вона хибуватиме односторонньою, безсистемною, часто помилковою рішешь і результатів. Саме тому формування відповідних компетенцій у фахівців, які мають справу із мігрантами повинно опиратися на цілісні, міждисциплінарні, інноваційні підходи з урахуванням специфіки як потреб окремої особистості у стані складної життєвої кризи, так і особливостей сучасного інформаційного, глобалізаційного, постіндустріального суспільства.

Фундаментальною стає ідея патріотизму, яка визначатиме цінності виховання та його інструментарій. У Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді, затвердженій на колегії МОН України 26 березня 2015 року, вказується на недоліки української виховної системи, яка все ж тривалий час несла відбиток радянської доби. Це виражалося у тому, що питання національної ідеї та ідентичності; сутності національного, патріотичного та громадянського виховання трактувалися не чітко, не однозначно і не мали реального прикладного підкріплення на практиці: “На жаль, до сьогодні українська освіта не мала переконливої і позитивної традиції, досвіду щодо виховання патріотизму в дітей та молоді, у попередні часи боялися взагалі терміну “національний”, а “патріотичне виховання” сприймали винятково в етнопородному або неорадянському вимірі” [4].

Згідно з Концепцією національно-патріотичного виховання дітей та молоді патріотичне виховання повинно опиратися на загальнопедагогічні принципи виховання, такі як дитиноцентризм, природовідповідність, культуровідповідність, гуманізм, врахування вікових та індивідуальних особливостей. Всі вони мають особливо важливе значення для формування освітньої стратегії виховання та соціалізації дітей-мігрантів. Дитиноцентризм і гуманізм покликані стати тією основою освітньої справи, яка дозволила б дітям-мігрантам знайти сенс життя у нових етнічних, культурних, ментальних, комунікативних вимірах нових життєвих обставин.

Водночас патріотичне виховання, на переконання авторів Концепції, має власні принципи, що відображають його специфіку. Серед них:

- *принцип національної спрямованості*, що передбачає формування національної самосвідомості, виховання любові до рідної землі, українського народу, шанобливого ставлення до його культури; поваги до культури всіх народів, які населяють Україну; здатності зберігати свою національну ідентичність, пишатися приналежністю до українського народу, брати участь у розбудові та захисті своєї держави;
- *принцип самоактивності й саморегуляції* забезпечує розвиток у вихованця суб'єктних характеристик; формує здатність до критичності й самокритичності, до прийняття самостійних рішень; виробляє громадянську позицію особистості, почуття відповідальності за її реалізацію в діях та вчинках;
- *принцип полікультурності* передбачає інтегрованість української культури в європейський та світовий простір, створення для цього необхідних передумов: формування в дітей та учнівської молоді відкритості, толерантного ставлення до відмінних ідей, цінностей, культури, мистецтва, вірувань інших народів; здатності диференціювати спільне і відмінне в різних культурах, спроможності сприймати українську культуру як невід'ємну складову культури загальнолюдської;
- *принцип соціальної відповідності* обумовлює потребу узгодження змісту і методів патріотичного виховання з реальною соціальною ситуацією, в якій організовується виховний процес, і має на меті виховання в дітей і молоді готовності до захисту вітчизни та ефективного розв'язання життєвих проблем;
- *принцип історичної і соціальної пам'яті* спрямований на збереження духовно-моральної і культурно-історичної спадщини українців та відтворює її у реконструйованих і осучаснених формах і методах діяльності;
- *принцип міжпоколінної наступності*, який зберігає для нащадків зразки української культури, етнокультури народів, що живуть в Україні [4].

Реалізація цих принципів на практиці дає змогу не лише забезпечити успіх та результативність виховної роботи, але створити особистісно центроване, комфортне, розвивальне, інноваційне середовище для соціалізації особистості, яка усвідомлює власну причетність до українського народу, знає його мову, поважає традиції, відчуває себе повноцінним громадянином держави Україна, готова у міру своїх можливостей працювати задля власного блага та розвитку держави.

Важливо сьогодні не лише спродувати певні освітні парадигми чи концепції, які б кардинально вирішували питання виховання й соціалізації особистості у складних обставинах російської агресії та вимушеної міграції, але також необхідно визначити з хибами та шляхами їх подолання в існуючій виховній системі. Мова іде, передовсім, про:

- некоординованість дій усіх виховних інституцій (держави, школи, громадськості, ЗМІ та ін.) задля подолання наслідків міграції;
- реконструкція загальнолюдської системи цінностей і виправдання агресії, насильства, застосування зброї тощо;
- нівелювання цінності окремої особистості, невміння надавати необхідну допомогу людям, які опинилися у складних обставинах життя через військові дії;
- неготовність фахівців (психологів, педагогів, соціальних працівників та ін.) надавати необхідну допомогу людям, які отримали психічні травми через особливі життєві обставини;
- відсутність якісного мас-медійного продукту, який би допомагав реалізувати освітні завдання у широкому їх контексті;
- вакуум культурного продукту та засилля існуючого недосконаліми зразками (художні та документальні фільми; мультфільми; телепрограми пізнавального та розвивального характеру, освітні теле-проекти тощо).

Слід також зауважити, що проблеми у роботі з особами, які постраждали від сучасних міграційних процесів виникають не лише в основних освітніх суспільних інституцій, але й з боку самої особистості. Сьогодні мігранти не готові приймати психологічну чи педагогічну допомогу від фахівців, питання матеріального статусу і побуту їх турбують набагато більше. Через це психологічна травми переходять у хронічний стан і перешкоджають життю людини тривалий час.

Важливим є також усвідомлення тривалості процесу вирішення означених проблем, треба також усвідомлювати, що рано чи пізно Крим і східні області знову повернуться під юрисдикцію України і необхідно буде реінтегрувати в український соціум дітей, які тривалий час жорстко піддавалися ворожій пропаганді, прилучалися до псевдо цінностей і реально втратили зв'язок з Батьківщиною, її традиціями і цінностями. У цій ситуації вирішальним чинником стане міцна, заможна, розбудована Українська держава з європейським вектором розвитку. Такий аргумент буде сильнішим від найдосконаліших концепцій та способів їх реалізації.

Саме тому проблему “діти і війна” неможливо вирішувати ізольовано від глобальної проблеми “держава-війна”. Перш за все слід шукати усі можливі шляхи для глобального вирішення питання відновлення територіальної цілісності країни, її розбудови, приєднання до європейського світу, економічного зростання тощо. Таким способом вирішити питання мігрантів стане простіше, а люди відчуватимуть менше дискомфорту і страждань. Поточний момент диктує вимоги всебічної допомоги мігрантам у матеріальній сфері, у царині працевлаштування, медичної допомоги, освіти, адаптації до нових умов життя.

#### Список використаних джерел

1. Діти війни: дослідження проблем дитинства в Україні за умов військової агресії. – Режим доступу: <http://uire.org.ua/doslidzhennya/1738/>.
2. Дмитрієва Т.І. Міграційні процеси в Україні: причини і наслідки / Т.І. Дмитрієва, Л.П. Сисюк. – Режим доступу: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=76574>.
3. Інформаційний бюлетень Державної міграційної служби за 2014 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://dmsu.gov.ua/images/pro-dms/centr/2014\\_byuleten.pdf](http://dmsu.gov.ua/images/pro-dms/centr/2014_byuleten.pdf).
4. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді. Додаток до наказу Міністерства освіти і науки України від 16. 06. 2015 р. № 641.
5. ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [https://twitter.com/intent/follow?screen\\_name=UnitedNationsRU](https://twitter.com/intent/follow?screen_name=UnitedNationsRU).

6. Тілікіна Н. Нові виклики зовнішньої і внутрішньої трудової міграції [http://econf.at.ua/publ/konferencija\\_2015\\_10\\_20\\_21/sekcija\\_5\\_ekonomichni\\_nauki/novi\\_vikliki\\_zovnishnoji\\_i\\_vnutrishnoji\\_trudovoji\\_migraciji/30-1-0-595](http://econf.at.ua/publ/konferencija_2015_10_20_21/sekcija_5_ekonomichni_nauki/novi_vikliki_zovnishnoji_i_vnutrishnoji_trudovoji_migraciji/30-1-0-595).
7. Шух Станіслав. – Режим доступу: [https://lb.ua/blog/stanislav\\_shukh/270980\\_viyana\\_shodi\\_mozhe\\_dokorinno\\_zminiti.html](https://lb.ua/blog/stanislav_shukh/270980_viyana_shodi_mozhe_dokorinno_zminiti.html).

*The article deals with the issues of migration processes, which have been one of important components of social processes in the world; they have existed since the man lives. It is established that the essential characteristic of these processes is the migration of people; their main goal is to find security and improve the conditions of life and work. These processes have their own specific character and are defined by a number of economic, social, demographic, climatic, military, personal and other determinants and significantly affect people's standards of living, state, being an individual.*

*The article gives grounds to the specific character of the period from 2013 to 2014, which was marked as the latest heavy wave of migration in Ukraine. The people, who were internally displaced from the occupied territories and war zones in the East of Ukraine, have become the main subjects of migration. We prove that the events in the East of Ukraine affected not only the flows of internal labour migration, but also on the geographical directions of external labour migration of Ukrainians.*

*An attempt was made to consider the issue of the latest migration in Ukraine from two perspectives: civilizational and educational. It was found that the first and foremost questions, which arise in front of society, government, school and community are the ones providing not only the migrants' material needs, but, above all, their rehabilitation, making of a safety space, meeting educational and cultural problems. We emphasize that the issues of adaptation, socialization, the search for life strategy, upbringing and education of migrant children are cross-disciplinary questions and are in the field of psychological, philosophical, sociological, demographic, psychotherapeutic, cultural and historical knowledge. We believe that the problem of "children and war" cannot be solved separate from the global problem "War State". First of all we should look for every possible way to the global solution of the problem of restoring the country's territorial integrity, its development, adherence to European peace, economic growth, ensuring quality education and appropriate competences, etc.*

**Key words:** migration processes, education, adaptation, socialization, children.

УДК 37.036+37.013

Людмила Петришин  
Liudmyla Petryshyn

## РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА ЯК МЕДІАТОРА У ВРЕГУЛЮВАННІ КОНФЛІКТІВ

## THE ROLE OF A SOCIAL WORKER AS A MEDIATOR IN SOLVING CONFLICTS

*У статті схарактерезовано теоретичні та практичні аспекти медіації як альтернативного способу вирішення конфліктних ситуацій; акцентовано увагу на ролі соціального працівника як медіатора у врегулюванні конфліктних ситуацій; розкрито та проаналізовано ролі медіатора, які може виконувати соціальний працівник; означені підходи медіативної діяльності соціального працівника у процесі вирішення конфліктів.*

**Ключові слова:** соціальний працівник, медіаторство, медіатор, конфлікт, професіоналізм, ролі медіатора, фахівець соціальної сфери.